

(/)

🏠 (/) > Besættelsen (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen>)

> Bøger (<https://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Oktober 1943

← **Forrige artikel** (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/foelgwilfred>)

Oktober 1943

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 266

Del artikel: **f** ([https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=https://www.historie-](https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/oktober-1943)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/oktober-1943](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/oktober-1943)) **t**

(<https://twitter.com/home?status=>. Aktiviteten kan ses på [https://www.historie-](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/oktober-1943)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/oktober-1943](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/oktober-1943)) **in**

([http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=https://www.historie-](http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/oktober-1943&title=)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/oktober-1943](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/oktober-1943)&title=)

Simon Kratholm Ankjærgaard

Oktober 1943: De danske jøders flugt og fangenskab.

Lindhardt og Ringhof. 384 sider illustreret. Pris 400 kr.

Af Kresten Søe

Indhold og opbygning

Natten mellem 1. og 2. oktober 1943 slog tyskerne til mod de danske jøder. Det var begyndelsen på en dramatisk måned, der er blevet skelsættende ikke bare i den nationale danske fortælling, men også i udlandets forståelse af Danmark under Besættelsen. Aktionen mod jøderne i Danmark var nemlig unik i europæisk sammenhæng. Dels fordi så forholdsvis mange jøder reddede livet, dels fordi mange danske statsborgere risikerede liv og ejendom, nogle ved at skjule jøderne andre ved at sejle dem over Øresund.

I alt lykkedes det 7000 jøder at flygte til sikkerhed i Sverige ofte under meget dramatiske omstændigheder. Men 500 jøder slap ikke væk og endte i koncentrationslejren Theresienstadt, hvor en del omkom, mens størstedelen blev reddet hjem i de hvide busser i april 1945.

Simon Kratholm Ankjærgaard, som er både journalist og historiker, fortæller i bogen bl.a. via enkeltskæbner hele historien fra jødernes egen historie og forhistorie i Danmark og Europa, om bekymringerne ved Besættelsen 9. april 1940, den stigende antisemitismen i Danmark i de første krigsåre og Endlösung i Tyskland til de begivenheder, der fra efteråret 1942 til sommeren 1943 førte til samarbejdspolitikens fald.

Bogens kærne er jødeaktionen med de tyske forberedelser, advarslerne, der flød ud som forspil i dagene før og de enkelte flugtberetninger om de, der slap væk og de, der blev fanget.

Endelig følger efterspillet både på dansk og tysk side og en epilog med eftertanker.

Bogen afsluttes med brug af kilder i de enkelte kapitler, kilder og arkivmateriale, litteraturliste og navneregister. Indholdet er illustreret med en række ofte lidt grynedede arkivfotos.

Tilstræbt journalistisk men også detaljeret fremstilling

I bogens første meget faktamættede halvdel præsenteres i tilstræbt journalistisk fremstilling en række hovedpersoner, som også har været forfatterens kilder i form af interviews. Vi får her også en række dramatiske appetitvækkere i form af episoder, der lægger op til de senere begivenheder i bogen, hvor beretningerne om flugt og tilfangetagelse er samlet.

Indtil da kommer en meget detaljeret redegørelse af den historiske ramme op til jødeaktionen. Her går forfatteren med stor grundighed ind i jødespørgsmålet i både Danmark og antisemitismes ansigt i Tyskland, ligesom de senere implicerede personer og familiers forhistorie sammen med deres baggrund i Danmark forklares, hvad enten de her var integreret i generationer eller var her midlertidigt enten som flygtninge eller fx som unge landsbrugsarbejdere, der brugte landet som mellemstation undervejs til Palæstina.

I disse kapitler slår forfatterens omfattende baggrundsresearch, hvor der også er opsporet nye kilder, ofte igennem i form af et mylder af detaljer, årstal og et omfattende persongalleri, som dog også til gengæld giver et spændende indblik i 1930'ernes og de første besættelsesårs familieliv for både de ortodokse og mere verdslige jøder.

Yderligere tilkommer her et meget grundigt indblik i forholdene i det stadig mere nazificerede og jødefjendtlige Tyskland, hvorfra en del af de pågældende jøder var flygtet.

Også jødernes religiøse organisation får en grundig behandling - bl.a. via den senere overrabbiner Marcus Melchior og hans families skæbne, der udgør en af flere personrelaterede tråde gennem bogens kapitler.

Jødespørgsmålet som en af samarbejdspolitikens grundpiller

Besættelsen kom som et chok for den jødiske befolkningsdel, som nærede en velbegrundet frygt for, at det tredje riges racepolitik nu skulle importeres sammen med de tyske soldater.

Også her slår Kratholm Ankjærgaards research igennem med en meget grundig historisk redegørelse for både samarbejdspolitikens hovedpersoner, deres ageren på både dansk og tysk side samt en begrundelse og baggrund for, at den tyske besættelse op til 1943 udartede sig anderledes end i det øvrige Europa.

På samme måde får læseren også en udførlig redegørelse for, hvorfor samarbejdspolitikken brød sammen, og jødespørgsmålet som følge deraf igen kom op endeligt initiativ af Werner Best.

Sideløbende hermed hører vi om den stigende usikkerhed blandt jøderne og deres familier, som yderligere var rystede over arrestationen af overrabbiner Max Friediger og røveriet af trossamfundets ministerialprotokoller sommeren 1943. Disse protokoller indeholdt nemlig navne på en lang række herboende jøder. Alt tydede derfor på, at en omfattende aktion fra tysk side var under opsejling.

Bogen følger her næsten åndeløst begivenhederne dag for dag med dels de danske politikeres og jødernes ledelses ageren bag kulisserne, dels hvordan departementschefstyrets samarbejde mellem Werner Best og udenrigsministeriets direktør Nils Svenningsen efterhånden tog form.

Det skæbnesvangre telegram nummer 1032

Werner Bests jødeinitiativ var både et udtryk for pres fra Berlin og han egen strategi på at handle straks i ly af virakken omkring samarbejdspolitikens sammenbrud.

Mens Svenningsen og den jødiske ledelse med bl.a. Marcus Melchior gennem ham blev holdt hen med snak gik forberedelserne i gang, og Werner Bests skelsættende telegram nummer 1032 angående aktionen 8. september tikkede ind hos udenrigsministeriet i Berlin.

At de danske jøderne hidtil var blevet skånet skyldtes nemlig langt fra varme følelser for racismens ofre kun iskolde pragmatiske kalkuler fra Best og hans tyske medspiller Duckwitz, der med fuld intention og viden fra sin overordnede lækkede den foranstående aktion på både på dansk og svensk side af Øresund.

Ikke for jødernes blå øjne, men for at samarbejdspolitikken kunne fortsætte til gavn for leverancer til den tyske krigsmaskine og fortsat tysk anvendelse af så få besættelsesressurser som muligt i Danmark.

Best og Duckwitz opnåede dermed i og med, at langt størstedelen af jøderne undslap, at både Berlin fik ønsket om et jøde frit Danmark opfyldt, og samarbejdspolitikken kunne fortsætte.

I disse sammenhænge savner jeg dog opregningen af Best tidligere meriter som ansvarlig for mord og terror i det besatte Polen og afsendelse af tusindvis af franske jøder til gaskamrene i Auschwitz. Oplysninger, som fremgår af Niels-Birger Danielsens: Werner Best. Tysk rigsbefuldmægtiget i Danmark 1942-45, der oven i købet er opgivet i litteraturlisten!

De dramatiske oktoberdage for de mange, der undslap og de få, der blev fanget

Herefter tager bogen efter første halvdel faktamættede præg af kilder og baggrundsstof for alvor fart, og de tidligere præsenterede jødiske personer og familier skæbner rulles ud på baggrund af begivenhederne, sideløbende med, at vi hører om både handlekraftige jøder, der spredte budskabet om aktionen og det politiske spil på både dansk og tysk side.

Her kan læseren fx. notere sig, at den bistre von Hanneken, som var Bests modspiller i den tyske ledelse, absolut ikke ønskede, at hans soldater skulle tage del i jødeaktionen. Faktisk omtaler forfatteren her eksempler på, at en del af de få værnemagtsoldater, der deltog, tit så til den anden side og lod jøderne undslippe.

Her forklares også - primært via erindringsstoffet og de mange interviews, hvordan flugten til Sverige ikke altid endte i fryd og gammen, men for nogle jødernes vedkommende betød belastende boligforhold og hårdt arbejde. Til gengæld var tilværelsen for de ca. 500 i Theresienstadt, dog så ganske anderledes. De fleste overlevede koncentrationslejrens rædsler, men mistede ofte familiemedlemmer og måtte til spot være vidne til, at en besøgende dansk røde kors delegation villigt lod sig narre af tyskerne Potemkinkulisser og derfor hjemme i Danmark rapporterede forholdene i lejren som udmærkede.

Heller ikke hjemvendelsen fra hverken Theresienstadt eller Sverige var uproblematisk. Mange oplevede, at deres tidligere hjem nu var udlejet til andre og bohavet stjålet eller forsvundet. Flygtningene som synes at være delvist glemt i den nyere historieskrivning, skulle igen starte fra grunden, og eftertiden bød for begge grupper ikke sjældent på livslange traumer.

Vurdering, målgruppe, stærke og svagere sider

På den absolutte plusside tæller Kratholm Ankjærgaards meget grundig og dybtborende arbejde med sine interviewpersoner og det angivne kildemateriale. Bogen har her en uomtvistelig faglig og forskningsmæssig tyngde i fx at redegøre for samtidens danske jødiske samfund og samarbejdspolitikens betydning.

Derimod halter hensigten om en symbiose mellem en historisk faglig og journalistisk formidling ofte i bogens første del, hvor kapitler og underafsnit trods en indledende journalistisk fremstilling tit fortsætter i ud højt lixtal, faktamættet fremstilling med et væld af personer og årstal og hovedsætning på op til 5 linjer.

Ønsket om at få så meget som muligt med kan være al ære værd, men for mig synes det unødigt for sammenhængen fx at tilføje indretningen af Hitlers hovedkvarter i Wolfschanze i Østpreussen og detaljer om 29. august 1943 som luftangrebet mod artilleriskibet Niels Juel i Isefjorden.

Yderligere kan den journalistiske tiltækning af tanker og følelser hos fx de agerende hovedpersoner ofte virke lidt påklistret. – Alt i alt faktorer, som vil gøre bogens første del til tung læsning for den almene læser og til dels skubber målgruppen over til de primært videregående interesserede.

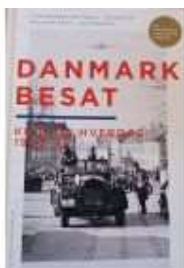
Til gengæld fungerer den journalistiske og historiske symbiose fint i bogens anden halvdel, der fx giver en spændende analyserende billede af Duckwitz' rolle og modsætningsforholdet mellem von Hanneken og Best. Hertil kommer en medrivende skildring af de dramatiske begivenheder under flugt og tilfangetagelse.

Alt i alt føler jeg at sidde med et værk, der på flere punkter kunne have fungeret bedre. Selv om enhver bog selvfølgelig bør bedømmes, som den foreligger, så kan jeg her ikke lade være med at anføre, at Kratholm Ankjærgaard måske med fordel kunne have lyttet mere til sin indre journalist i stedet for en historikers ofte vel pedantiske grundighed at forsøge at komme helt i mål i hjørner og tangenter.

[Historie-online.dk, den 5. oktober 2022]

← **Forrige artikel** (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/foelg-wilfred>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

DANMARK BESAT 1940 - 1945

(<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/danmark-besat-1940-1945>) (<https://www.historie-online.dk/boger/et-venskab-mellem-fjender>) (<https://www.historie-online.dk/boger/fanden-tage-i-morgen>)

